

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(27–28. X 2017)

Књига I

КУРС ОПШТЕ ЛИНГВИСТИКЕ

Крагујевац, 2018.

Неђо Г. Јошић¹
Институт за српски језик САНУ

ТЕЖЊЕ КА ДОПУНАМА ВУКОВА СРПСКОГ РЈЕЧНИКА У XIX ВИЈЕКУ: ДВИЈЕ ШТАМПАНЕ ЗБИРКЕ РИЈЕЧИ ИЗ СРЕМА²

Рад се бави двијема збиркама народних ријечи из Срема. Прва је збирка Јована Балугџића *Србске речи* (Подунавка за год. 1848), друга збирка Дамјана Прерадовића *Неколико српских речи којих нема у Вукову речнику* (ЛМС за год. 1895). Балугџићева и Прерадовићева збирка могу се сматрати претачама велике сакупљачке активности предузете под ингеренцијом Лексикографског одсека СКА. Као образац за прибирање и обраду лексичке грађе с подручја Срема служио им је Вуков *Српски рјечник*. Анализом наведених збирки показаће се какву су лексику обухватили сакупљачи, како су је лексикографски описали и у којој мјери су опис саобразили Вуковом методолошком поступку.

Кључне ријечи: Балугџићева и Прерадовићева збирка ријечи, Срем, методолошки поступак, лексикографски опис, српски језик

Увод

У низу малобројних збирки штампаних у појединим часописима послје појаве Вукова *Српског рјечника* налазе се и двије збирке ријечи из Срема. Једна је збирка ријечи Јована Балугџића, друга збирка свештеника Дамјана Прерадовића. Ове збирке народних ријечи прикључене су општој картотеци *Речинка САНУ*. С лексиком датом у њима у лексикографском погледу приступало се као и с лексиком из бројних других рукописних збирки што су приспјеле непосредно пред појаву *Позива и упућива за кулћење речи њо народу за Речник Српске Краљевске Академије* из 1899. године или послје њега. О лексици квалитетнијих збирки ријечи Митар Пешикан је својевремено запазио сљедеће: „И оне збирке које су се по квалитету обраде могле објављивати и као посебни дијалектолошки прилози биле су изразито диференцијалне а не опште природе, јер им је и сама намена била да попуне постојеће ризнице а не да прикажу лексику и лексички систем одређеног говора или краја” (Пешикан 1984: 125). Иако невеликог обима, сама чињеница да су приређене и штампане као цјелина, Балугџићева и Прерадовићева збирка представљају драгоцјено свједочанство о лексикографским схватањима њихових састављача у периоду послје појаве *Српског рјечника* из 1818. године. У наведеним збиркама већ се очитује брига о лексици српскога језика која ће тек крајем XIX и почетком XX вијека у оквирима активности Лексикографског одсека Српске краљевске академије постати прави предмет сакупљачке активности широм српске језичке и етничке територије. У њима се такође испољава однос према лексици презентованој у Вуковом *Рјечнику*, као што се у њима испољавају и лексичка интересовања самих састављача. У њима као

1 nedjo.josic@isj.sanu.ac.rs

2 Рад је рађен у оквиру пројекта 178009: *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у цјелини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

да се снажно осјећа и дух оних умних Вукових ријечи: „Ја још мислим да се у живу језику све народне ријечи не могу ни покупити, јер гдјекоје постају једнако, а кадшто и нова значења већ познатијем ријечима” (Вук, из предговора другом издању). С обзиром, дакле, на то да су цјеловите, оне пружају могућност да се сагледавају као цјелина, да се анализирају и да се оцјењује њихов домет из угла савремених лексикографских схватања.

Балугџићева збирка (1848)

Прва штампана збирка ријечи из народа појавила се 1848. године у београдском листу Подунавка. Њен састављач је био Јован Балугџић (Јованъ Балукџићъ), а објављивана је у наставцима у назначеном годишту под називом *Српске речи*. Балугџићева збирка ријечи из Срема претходила је јавном позиву формулисаном у Друштву српске словесности 1855. године који је имао за циљ сакупљање ријечи незаступљених у Вукову *Српском рјечнику*. Иницијатива Друштва српске словесности имала је велики одјек, посебно у периоду непосредно после појаве јавног позива (исп. Грицкат 1996: 33). Али, нагласимо да ова збирка чини претачу свом сакупљачком раду који се одвијао под окриљем овога друштва, а који је касније настављен у под руководством Лексикографског одсека СКА. Кратки уводни дио и сама збирка штампани су старом графијом, али језик увода и језик који прати семантичко разјашњење сакупљених ријечи, у суштини је Вуков модел књижевног језика. Балугџић у предговору тврди како ни сам не зна како му је пало на ум те је почео да записује ријечи „које се у речнику г. Вука не налазе”. У Вукову *Српском рјечнику* (његовом првом и другом издању), велики број ријечи потиче из Војводине. Према прорачунима Јована Кашића (а они се у значајној мјери ослањају на податке које су дали Љуба Стојановић и Павле Ивић), „од укупног броја речи забележених у Војводини далеко су најбројније речи забележене у Срему” (Кашић 1987: 129). Балугџић мало даље у предговору доста убједљиво образлаже сврху сакупљачког рада, карактер лексике коју је он записао у Срему, њену распрострањеност и однос према Вуковом *Рјечнику*. Његово разјашњење дато у оригиналном испису гласи: „Мало има речѝ, кое самъ и у овомъ краю Србѝе [Црниљеву] чуо, него су највише изъ уста Сремаца црпљѝне; зато ће се доста њѝ наћи за које се рећи може, да су предельне. Ја самъ оне речи писао, кои значенъ у поменутоме речнику не налазимъ, и о којима мыслимъ да безъ њѝ Србинъ не може башъ сасвимъ быти, а налази се јошъ доста речѝ, кои є значенъ у Срему другојачѝ него овде, или є овде другојачѝ него у Срему, или речнику...” (Балугџић, Подунавка из 1848, бр. 13).

Балугџићева збирка садржи нешто више од 275 лексичких јединица. Кажемо нешто више – јер је толико лексичких јединица убличено као одреднице. Код њих су дати елементарни граматички подаци (наставак за генитив код именица, облици за род код придјева, презентски облик код глагола), али су уз поједине ријечи даване и варијантне форме, нпр. *ајкача/ајкара, залистакъ/залисакъ*, итд. Код појединих лексема у оквиру семантичког одређења даване су и друге мање познате ријечи, нпр. *мурећейъ* уз ријеч *карабоя*. Објашњавајући значење ријечи *карабоя*, Балугџић наводи: „растѝніе, кога є плодъ наликъ на гроздъ; овде [у Црниљеву] ово зову *мурећейъ*”. Уз ријеч *ластѝавичняк* наводи се и *пѝаличнякъ*, уз *сѝрука* наведене су *ѝорњак* и *дойнак* као њени дијелови, уз ријеч *шегелъ* још и *јачица, крогѝна* и *пѝецѝла* итд. Балугџићева збирка *Српске речи* разнолика је по лексичком саставу. У њој су заступљене ријечи и с општим

значењем (нпр. *сувишакъ, суишійий, навранійиши*), има и оних с подругливим значењем (*накарадаиши, накарадало*), и некако у подједнакој мјери ријечи из сфере термилошке лексике карактеристичне за Срем и на њој је акценат сакупљача. Попут Вука, аутор збирке у семантички опис често уплиће уметке из живог народног говора, уметке пословичнога карактера, и тај поступак веома сугестивно дочарава дух значења:

називало, -ла: „нђово називало, а туђе издирало”;
навечаръ, -ря: „Познае се свечаръ по навечарю”, „св. Сави поютаръ, Веригама навечаръ”;
накарадаиши, -амъ: „накарада, као баба у болести”.

Балугџић се посебно залагао да управо термилошку лексику што боље дочара, а у њеном опису углавном се користио методологијом какву је имао Вук. Међу лексемама с термилошким значењем, Балугџић не наводи само именице (које је најједноставније запазити у говору): *ајкача, ваишацъ* (болъ некиј у табану, кои съ почетка сврби само), *десеишійъ, дрекъ* (кола понявама застрта, да се пшеница на њима носити може), *еведра* (ограда одъ уровлѣне трске...), *забаишъ, завезакъ, залисишакъ, камџаиш* (такса која се наплаћуе на кола, и друго коешта, кадъза време вашара у варошъ улазе), *метевъ* („место, гди се марви полаже (меће)” итд., већ и придјеве: *ближняивъ*, -а, -о (нпр. платно, кое є пуно близниј), *глошанъ*, -тна, -о (лебъ одъ нечистогъ, неуређеногъ жита рђаво умешенъ) итд., те глаголе с термилошким значењем: *брчиши* (спице у точакъ ударати; паочити коло), *забаишиши* итд. Угрубо узевши, термилошка лексика и њен опис јача су страна Балугџићевог лексикографског прилога. Зато његова штампана збирка, како то показује *Речник срѣскихъ љовора Војводине*, има своје мјесто у савременим термилошким истраживањима, посебно у истраживањима војвођанске средине и њених лексичких наноса.

Јован Балугџић у својој збирци није експлицитно наводио фразеолошке синтагме (осим израза **смакъ света**) или какве друге вишечлане лексичке јединице. Па ипак, он је, некако као Вук, осјећао да неке ријечи тек у узајамној спрези имају специфично значење које нема карактер збирнога значења њених чланова. Такве спреге узимао је из живог говора и даље их описно разјашњавао. Постојање фразеолошког јединства идентификовао је нпр. код ријечи:

доручакъ: „доручакъ ораня” (= дио земљишта које се може до доручка узорати);
зовнушъ: „кои ние башъ сасвимъ кодъ себе”;
метевъ: „тежи на свой метевъ” (= тежи повратку у своју постојбину);
логом: „не лежи логомъ, т. е. ние пао у креветъ, него одећи не може”;
обиње: „незна никакови обиня” (= нема лукавства);³
прекословиши (= противно рећи, супротставити се у говору): „неда ми ни прекословити”; т. е. неда ни бела зуба помолити;
џраканацъ, -нца: обично се говори у множ. траканци; гласови неуљудногъ владаниа. „Стижу траканци”; т. е. откриваю се, чуо се неваљалства;

Да је састављач наведене збирке имао несумњив лексикографски дар, илуструје потпуни приказ одреднице *џраканацъ*. Балугџић је под овом одредницом заправо дао значење глаголско-именичке фразеолошке синтагме, а основно

3 Ријеч *обиња* као именицу женског рода потврђује Вуков *Рјечник*. Вук је везује за Срем и фразеолошки је дефинише: „не зна никакве обиње, тј. нема лукавства у себи, не зна друкчије казати него што јест”; Речник САНУ преузима Вуков примјер наводећи још неке; П. Скок њен развој везује за глагол *хиниши* (Skok, под одр. *хиниши*)

значање ријечи *шраканац* можда му није било ни познато.⁴ Његова збирка ријечи из Срема била би садржајнија да је изразе лексикографски обухватио и посветио им више пажње. А као да је могао!⁵

Уопште узевши, Балугџићеву збирку *Српске речи*, углавном карактерише аматерски приступ: сакупљач је обухватио необичније, рјеђе ријечи, лексику коју углавном не садржи Вуков *Рјечник*. Зато је његов прилог шаролик, расут, без довољно усредсређености на уже области, а да се састављач збирке више потрудио и темељније приступио одређеним областима терминолошке лексике, нема сумње да би иза себе оставио потпунији и бољи прилог. И поред свега, он је показао извјестан лексикографски дар у избору одредница, њиховом морфолошком уобличавању, у дефинисању, па и међусобном лексичком повезивању унутар своје збирке. Ако се пажљивије усредсредимо на поједине његове семантичке описе, увјерићемо се да су они и прилично обухватни и зачуђујуће прецизни, нпр. *зимогрежљивъ* (који е на зими врло слабъ; коме е увекъ зима (у зими огрезнуо), *косириџи се* (у оду са уздигнутомъ главомъ изпршено увјати се), *заедаџи* (не дати мира коме, него га задиркивати, било дѣломъ било речма) итд. Тако нешто није могао да срочи тек било ко, већ човјек образован у довољној мјери, особа која се с пажњом удубљује у значења настојећи да их што оштрије одреди. Поред наведених лексема које се углавном односе на људске особине, понашање, опхођење, дакле на лексику из сфере општег лексичког фонда, у Балугџићевом видокругу нашло се нешто рјеђих, мање познатих ријечи из сфере друштвених односа или живота уопште. То су махом подружљиви или шалјиви изрази, нпр. *босорка* (поругатељна речъ за стару бабу), *недорасџникъ* (мужко дете нашегъ злотвора), *двоножацъ* (човекъ у разговору, да се разликуе одъ марве), *пребраџи* („нема ништа одъ нѣга, пребрао е“, вели се за онога који е на смрти) итд.

Избор ријечи, избор лексичке области у пресудној мјери зависи од склоности сакупљача: неко боље познаје једну област од друге, неком је једна област инспиративна, друга не. То се заиста показало и у сакупљачкој пракси: сликару Новаку Радонићу су били веома инспиративни друштвени односи па његова обимна и цијењена *Збирка речи из Бачке* обилује лексиком која илуструје управо те односе (исп. Јошић 2016: 140); Змај Јова Јовановић је између осталог тежио творби нових ријечи од постојећих основа, језичким новаторијама, и то се одразило у његовом обимном лексикографском прилогу првобитно названом *Градљика за шџо џоџиџунији речник срџскогъ језика* (исп. Јошић 2016: 138-140); у Вукову *Српском рјечнику* лексику из тзв. Ужичке нахије одликује потпуна тематска ограниченост - она се односи на називе вођака или на топонимију (што недвосмислено говори о склоности сакупљача), а то, како тврди Мирослав Николић, у Ужичкој нахији изгледа да није био сам Вук (Николић 1987: 288-289). Јован Балугџић се по својој тематској опредељености предоченој у збирци *Српске речи* увелико приклања сликару Новаку Радонићу.

4 Лексему *шраканац* (= рита) наводи *Речник ЈАЗУ*: Висе низа њ'га траканци, рече се, кад је ко подеран (Србија, Стојановић Љ.); у *Речнику СГВ* траканац је дефинисан као отрцајзла: Води туђе траканце.

5 Балугџић је био на добром трагу, а с обзиром на чињеницу да се фразеологија почиње на прави начин да обрађује код нас тек у *Огледној свесци* из 1944. године (ОС 1944), нереално бе било очекивати од њега да се упушта у иовако компликовану проблематику коју успостављање изрза, његове варијације и његов опис носи са собом.

Прерадовићева збирка (1895)

Збирка свештеника Дамјана Прерадовића насловљена као *Неколико српских речи којих нема у Вукову речнику* објављена је 1895. године у Летопису Матице српске бр. 184. Она садржи 213 лексичких јединица и као додатак 86 имена од миља за мушке и женске особе. Не тако обимни списак Прерадовићевих „мазних имена” чине лексичке јединице с периферије лексичког система (невјесте су њима називале кућну чељад). Она имају традиционално утемељење, изражавала су однос према датој особи те су према томе била социјално условљена. Нека међу њима у погледу мотивисаности или творбе заслужује посебну пажњу.⁶ Представљање лексике у основном дијелу његовог лексикографског прилога пречи је и важнији задатак. Балугџићеву и Прерадовићеву збирку дијели период од готово педесет година; српски књижевни језик увелико се консолидовао пред крај XIX вијека и тај временски помак видан је у Прерадовићевој збирци. Опис тамо датих лексичких јединица (посебно оних из сфере етнографије), могао би да се оцијени као зрело језичко ткиво, као језик човјека из књижевно образованих друштвених слојева, као језик неког посве вичног перу. Прерадовићева скромно названа збирка *Неколико српских речи* скромна је у погледу обима, броја лексичких јединица; она је скромна и прескромна и у погледу других морфолошких параметара, што је посебно изражено код глагола. У збирци се осјећа труд да се ријечи и њихова значења поузданије одреде и у томе аутор сасвим добро стоји: његов опис методолошки је заснован на Вуковом опису, сажет је попут Вуковог и садржи оно етнографско утемељење карактеристично за Вуков лексикографски рад. Аутор збирке *Неколико српских речи* имао је пред собом изванредан лексикографски образац, а с обзиром на то да је посједовао видну лексикографску одрешитост – чудно је да у Срему није сакупио неупоредиво већи број ријечи и тако начинио потпунији и обимнији рјечник као својеврсни диференцијал Вуковог *Српског рјечника*. Слична опаска могла би да се односи и на Балугџићев прилог *Српске речи* из 1848. године. Нису баш тако бројне лексеме код којих се Прерадовић позива на Вука, али тамо гдје се позива, то чини с циљем да успостави диференцијални однос и шире разјасни значење неке ријечи у Срему. Такав поступак обично подразумијева њемачки и латински еквивалент како већ стоји у *Српском рјечнику* иза кога слиједи општији опис карактеристичан за сремску средину.

Шта садржи Прерадовићева збирка?

Сам садржај Прерадовиће збирке недвосмислено упућује на једну мисао: Прерадовић је имао за циљ етнографску допуну Вукова лексикона, његово употпуњавање етнографским садржајима — и то чини главно обиљежје његове лексичке збирке из Срема. Међутим, и овдје се његова лексика из Срема надаље дијели на лексику што извире из народних умотворина (углавном малих фолклорних форми: бројаница, питалица и загонетки) и лексику чија се употребна вриједност своди на дјечије игре. Записи етнографског садржаја редовно захтијевају опширнији контекст – како је код Вука, тако је некако и код

6 Колико су данас у Срему актуелна имена од миља: *Богослов, Богословче, Господар, Господарче, Левенија; Голубица, Господарка, Гранатишка, Секодилаверче* итд, каква налазимо у Прерадовићевом именуку? Рекло би се да се она у новије вријеме махом напуштају (жена би се данас у Срему па и другдје мужу обратила ријечју *Господару* само иронично или у шали).

Прерадовића. Као примјер навели бисмо ријеч *караде*, за коју сакупљач каже да долази у бројаници:⁷

Ој Јоване буздоване,
Сви ти коњи потковани
И орлови, соколови;
Соко паде на ливаде,
Са ливаде на караде,
Караде се поломише,
Турске куће оборише,
Турци главе погубише,
Аљеж, маљеж,
Чистио стакло - најоље!

Одломци из појединих народних пјесама као Прерадовићевих извора тек у траговима садржи лексичке елементе карактеристичне за бројанице (у наведеној пјесми: *аљеж, маљеж*). У осталим очврслим малим фолклорним формама ријечи с оваквим садржајима обично се јављају у низовима и то чини њихову општу карактеристику: *окман, докман, бубарика, неразлика* (под ријечју *окман*), *сависија* (под том ријечју), *шегуман, дегуман, деверија* (под ријечју *чевргало*), итд. Прерадовићев етнографски материјал истинска је допуна Вукове етнографске грађе и не тако безначајан прилог познавању овога лексичког слоја у српском језику. Нашавши се на маргинама лингвистичких интересовања, овај лексички слој није код нас истражен у задовољавајућој мјери.⁸

Игре као извор етнографске лексике нису у Прерадовићевој збирци тако бројне (игара код Срба и нема бозгна колико!), али је он настојао да их истински појасни. Код појединих су разјашњења уопштенија, а код неких (посебно дјечјих игара) и сасвим прецизна, тако да би се данас неке од њих могле у потпуности да реконструишу и обнове. За нас су оне занимљиве с лексичког аспекта: које се то ријечи крајем XIX вијека јављају у Срему, а да је њихова употреба сведена на домен игара? И одмах да се каже: Прерадовић се здушно потрудио да опише игре, да разјасни њихова правила наводећи и специфичну терминологију и називе појединих чинова као темељ самих игара. Као типичан примјер навели бисмо игру звану *ишљање*.⁹ Прерадовић је описује под ријечју *баца*. Тако именовану игру у Срему прати низ чинова и низ начина извођења карактеристичних за саму игру или њене поједине чинове:

баца: Онда игра бацу, што бива овако;

бубачки: Игра се још и бубачки и гребачки;

гребачки: Игра се још и бубачки и гребачки;

двојци: Сад наступа други део, који се зове двојци. Поступа се као и код једнојака;

7 Ова ријеч није посвједочена у нашим лексикографским дјелима осим у *Речнику српских говора Војводине*. Тамо се *карада* одређује као гора (с знаком да је непоздано), и илуструје истим примјером.

8 Велики помак у том погледу чини дјело Биљане Сикимић *Етимологија и мале фолклорне форме* (Сикимић 1996): обухвативши импозантну фолклорну грађу на граници праве лексике (ријечи без одређеног значења), ауторка је дошла до занимљивих лексиколошких и етнолошких гледишта веома значајних за развој и укрштање овог вида лексике, посебно у језицима словенског свијета. Што ли се тиче наведених лексема, њих углавном нема у ауторкином регистру, изузев варијантних форми: *бабирика, бабирике* (Сикимић 1996: 65), у Срему *бабурика; чевргало, чеврнгаши* (Сикимић 1996: 179), у Срему *чевргало*.

9 Вук у *Речнику* не наводи ову игру (ни у Срему ни другдје) па је, сходно томе, онамо изостала и терминологија која би је пратила.

заостајка: Ако не умамиш или не буде заостајка;
зврцке: Добитник узме онда један пиљак [...] па дели осталима „зврцке“;
једнојци: тај први део зове се: једнојци;
омршајка: Омршајка се игра као и дотле;
пиљање: Та реч долази у игри што се зове: пиљање;
шапачки: Шапачки се игра као и обично;
шроци: После двојка долазе: троци.

Уз ову, на развијен начин дате су и неке друге игре, нпр. *елечкиње* или *ерлечкиње*: „Сад започне једна (ма која) страна игру викнувши: ‘елечкиње’ (или ерлечкиње); противна страна одврати: ‘варјачкиње’ [...]” (Прерадовић 1895: под ријечју елечкиње), *кошање* или *џурање* (игра за одрасле), *џрескок*, и њих прати лексика карактеристична за саму игру. То је лексика која носи локална обиљежја уопште, и свакако је занимљива па и самосвојна (ако не толико у акценатском), онда свакако у семантичком и творбеном погледу. Као што се да да запази, Прерадовић је доста пажње посветио етнографским садржајима, и то је његов прилог познавању српске етнографије. Упоредо с овим, а не мање важно, он је брижно уобличио и етнографски лексичку грађу из Срема у оној мјери колико су то допуштала његова етнографска интересовања и његове језичке или лексикографске склоности.

Нису само етнографски садржаји битно обиљежје Прерадовићеве збирке ријечи из Срема, има и других и другачијих, подстицајних за анализу и упоређивање (запажа се да је веома мало простора дао ријечима из сфере општег лексичког фонда, а њих је, несумњиво, итекако било). Навели бисмо (без претензија ка дефинитивној идентификацији) и покоју његову ријеч из сфере ботаничке номенклатуре упоређујући њену форму из Срема с лексичким јединицама презентованим у Симоновићевом *Именику биља* (Симоновић 1959) као досад најцјеловитијем и најсадржајнијем извору за проучавање српске народне ботаничке терминологије.

Прерадовић 1895

јагањичак или *јагањчевина*
каљак (= нека барска трава)
каљужница (*Caltha palustris*)
карица (= пољско цвијеће)
лубеничак (= врста траве)
ремичак или *ремичковина* (= трава)
српак (= биљка)

Симоновић 1959

јагарчина, *јагачевина*, *јаганчина* (*Primula vulgaris*)
каљужарка (*Ranunculus lingua*),
карача, *карочије*, *кареџија* (*Salvia pratensis*)
лубеничњак (*Hibiscus trionum*)
ремешак (*Eryngium amethystinum*)
српак (*Falcaria vulgaris*; *Serratula radiata*).¹⁰

На крају сасвим уопштено да се сведе. Збирка *Неколико српских речи којих нема у Вукову речнику* Дамјана Прерадовића својеврсна је допуна Вуковог *Српског рјечника*; њен састављач имао је пред собом поуздан образац за сакупљање и обраду лексике из народа и у свом лексикографском прилогу није изневјерио Вукова лексикографска начела. Уосталом, његова лексичка збирка из Срема могла је својевремено да послужи као путоказ на који начин и у којем правцу би надаље требало ширити опсег Вуковог лексикона, на који начин би ваљало

10 Назив *српак* Симоновић, као што се види, везује за два рода. Ријеч *српак* коју Вук даје сасвим уопштено (Art Pflanze), Прерадовић крајње прецизно одређује, али је и код њега изостала ботаничка идентификација: „Међу тим у сремском подлужју има нарочита биљка која се тако зове. Расте тамо по шумама. Стабљика јој је висока и појака. Употребљава се за бојадисање опанака и то овако: кућа се српак и јабукова кора пак се отуда добива врло лепа црвена боја” (Прерадовић 1895: 104).

прикупљати и лексикографски уобличавати лексичко благо српског језика држећи се Новаковићевих лексикографско-лексиколошких оквира формулисаних у спису *Српска краљевска академија и неговање језика српског* (Новаковић 1888). Лексикографски одсек Српске краљевске академије већ чином свога формирања (1893), тај тешки терет и бригу преузео је надаље на себе.

Литература:

- Балугџић 1848: Јованъ Балукџићъ, Србске речи, *Подунавка* за год. 1848, св. 13-17, Београд.
- Грицкат 1996: Ирена Грицкат-Радуловић, „Наука о језику у делатности Академије”, *Глас САНУ*, CCCLXXIX, Српска академија наука и уметности (Одељење језика и књижевности, књ. 15), Београд, 1-83.
- Ивић 1966: Павле Ивић, О Вуковом Рјечнику из 1818. године, *Сабрана дела Вука Караџића*, књ. II, Просвета-Нолит, Београд, 19-188.
- Јошић 2016: Неђо Јошић, Збирке ријечи с подручја шумадијско-војвођанских говора и њихово мјесто међу изворима Речника САНУ, *Српски језик, књижевност, уметност*, Зборник радова са X међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (23-25 X 2015. године), књига I, Крагујевац 2016, 137-144.
- Кашић 1987: Јован Кашић *Трагом Вукове речи*, Матица српска, Нови Сад.
- Николић 1987: Мирослав Николић, Ужичка лексика у Вуковом Рјечнику, *Наш језик*, књ. XXVII/3-4, 288-291.
- Новаковић 1888: Стојан Новаковић, Српска краљевска академија и неговање језика српског (Посланица Академији наука философских), *Глас Српске краљевске академије*, св. X, Београд, 5-87.
- ОС 1944: Радосав Бошковић, Кирил Тарановски, Јован Вуковић, Сима Пандуровић, Исидора Секулић и др., *Речник српскога књижевног и народног језика* (огледна свеска), Државна штампарија, Београд.
- Пешикан 1984: Митар Пешикан, Општа и специфична лексика у дијалекатским и историјским речницима, *Лексикографија и лексикологија* (зборник радова), Нови Сад-Београд, 125-128.
- Позив: Момчило Иванић, Пера Ђорђевић, *Позив и ујујиство за куљење речи по народу за Речник Српске Краљевске Академије*, Посебан отисак из Српских новина, Штампарија Краљевине Србије, Београд 1899.
- Прерадовић 1895: Дамјан Прерадовић, Неколико српских речи којих нема у Вукову речнику, скупио их по Срему и протумачио Дамјан Прерадовић, *Летопис Матице српске*, бр. 184 (год. 1895), Нови Сад, 83-111.
- РСВ: *Речник српских збора Војводине*, књ. 1-10, Матица српска, Нови Сад 2000-2010.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1-19, Српска академија наука и уметности, Београд 1959-2014.
- Рјечник ЈАЗУ: *Рјечник хрватскога или српскога језика*, књ. I-XXIII, Zagreb 1880-1975.
- Сикимић 1996: Биљана Сикимић, *Етимологија и мале фолклорне форме*, Библиотека Јужнословенског филолога, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Симоновић 1959: Драгутин Симоновић, *Ботанички речник. Имена биљака*, Посебна издања САН, књ. 3, Научно дело, Београд.
- Skok 1971-1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb.

Стефановић Караџић 1935: Вук Ст. Караџић, *Српски рјечник* (четврто државно изд.).

TENDENCIES TOWARDS AMENDMENTS OF VUK'S *SRPSKI RJEČNIK* IN THE 19TH CENTURY: TWO PRINTED COMPILATIONS OF WORDS FROM SREM

Summary

The compilation of words by Jovan Balugdzic entitled *Srbske reči* (in English: *Serbian words*) (1848) is the forerunner of voluminous compilation activities that took place under the auspices of The Serbian Academy of Sciences and Arts, especially since 1893, when the Lexicographical department stepped into this role. Having a rather complex composition, Balugdzic's compilation includes a number of words that belong to the general lexical fund, a few words with pejorative meanings, a few terminological lexemes (*ајкача, вашица, гесетинџа, грекџетс.*) characteristic of the Srem environment from the end of the first half of the 19th century, which is its most important part. As for its methodological aspect, it relies on Vuk's *Srpski rječnik* (in English: *The Serbian Dictionary*) and in a certain way it represents a modest addition to it. Balugdzic noticed the existence of phraseological unity in certain words (for example, in the word *ложом*: „нележилогомъ, т. е. ниѣпао у креветъ, негоодеѣни може”), which undoubtedly reveals his lexicographical giftedness.

The compilation of words by Damjan Preradovic *Nekoliko srpskih reči kojih nema u Vukovu rečniku* (in English: *A few Serbian words missing from Vuk's dictionary*) (1895) is somewhat 'looser', broader, and that lexicographical tightness that is present in Balugdzic's compilation cannot be found in it. Methodologically also based on Vuk's *Srpski rječnik*, it is more oriented towards ethnographical content - Preradovic aimed at an ethnographical amendment of Vuk's lexicon, that is at completing it with ethnographical content, and this is the main characteristic of his lexical compilation from Srem. The central part of Preradovic's compilation is dedicated to the lexis of games, especially children's games (*пиљање, елечкиње ог ерлечкиње, кошање, прескок* etc.) and is accompanied by less known lexis from Srem typical of these games. In addition to a few lexemes that belong to the general lexical fund, Preradovic's compilation also contains a small number of botanical terms (*јагањичак* or *јагањчевина, каљак, карица* etc.).

Designed in a different way and with varied lexical content, these compilations include some aspects of the lexicon of Srem, which was apparently in active use during the 19th century. As reliable and valid sources, the greater part of Balugdzic's and Preradovic's word compilation centered into *Rečnik srpskih govora Vojvodine* (in English: *The Dictionary of Serbian Dialects of Vojvodina*); for *Rečnik SANU* (In English: *The Dictionary of the Serbian Academy of Sciences and Arts*) (as a work that also represents provincial lexis), they also represent an important lexicographical testimony, among numerous other manuscript compilations from Vojvodina.

Key words: Balugdžić and Preradović's collection of words, Srem, lexicographic description, serbian language

Nedo Jošić